

РЕМІСНИЧА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЄВРЕЙСЬКИХ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У доповіді висвітлюються соціалізаційні можливості та головні тенденції розвитку єврейських ремісничих училищ в Україні в кінці XIX – на початку XX століття. Ремісничі школи та училища розглянуто контексті рішення проблеми соціалізації єврейських дітей шкільного віку.

Реміснича освіта як структурний компонент загальної системи освіти в XIX – на початку XX століття виконувала цілком визначену соціально-захисну функцію. Причому це стосувалося не лише соціального захисту в контексті ремесла як можливості зайняти певну соціальну нішу, отримувати певний рівень достатку і реалізовувати свій професійний статус. Соціально-захисна функція ремісничої освіти стосувалася й тих категорій дітей, які за звичайних умов не могли б реалізувати жодної з вказаних соціальних позицій з причин власної національної, соціальної неспроможності чи неповної спроможності.

Метою даної доповіді є визначення місця та ролі ремісничої освіти у системі соціального захисту єврейських дітей шкільного віку та можливості їх соціалізації в XIX – на початку XX століття.

Як наукова проблема, реміснича освіта та її історичний розвиток зайшли своє відображення у багатьох наукових дослідженнях, зокрема, Е. Днепров, В. Кларіна, О. Джуринського, Р. Доватора та ін.[1]. Певною мірою історія розвитку ремісничої освіти висвітлена у історико-педагогічних дослідженнях Л. Вовк, М. Левківського, Л. Медвідь, С. Сірополка та ін. [2-3].

У соціальній педагогіці соціалізація тлумачиться як процес і результат засвоєння і подальшого відтворення особистістю соціального досвіду [4]. При цьому головними чинниками соціалізації вважаються сім'я та найближче середовище спілкування (мікрочинники); навчальний заклад, місце проживання, етнічна та конфесійна належність дитини (мезочинники); тип держави та людство як загальне середовище розвитку цивілізації (макрочинники). Як бачимо, серед вказаних чинників фактично неможливо чітко окреслити значення єврейських ремісничих училищ як фактора соціалізації дітей шкільного віку. Однак ми вважаємо, що реміснича освіта була суттєвим чинником соціалізації єврейських дітей в Україні, оскільки:

- 1) у ремісничих училищах діти з єврейських родин отримували начала майбутньої професії, тому могли розраховувати на певний рівень соціальної мобільності у межах своїх статусних можливостей;
- 2) ремісничі училища почасти ставали фактором соціального захисту для особливо соціально незахищених груп дітей (сиріт, дітей-інвалідів, дітей з бідних єврейських сімей тощо);
- 3) з розвитком фабрично-заводського виробництва реміснича освіта могла стати підґрунтям для вступу до реального училища, що збільшувало можливості соціальної мобільності.

«Через освіту – до свободи» - з таким девізом у 1880 році було засновано Товариство Ремісничої Праці в Санки-Петербурзі, щоб допомогти бідному єврейському населенню. В школах ТРП навчали ремісничій та сільськогосподарській майстерності хлопців, яких не прийняли до вузів [5].

Ідея створення товариства належала Миколі Баксту, відомому в Росії письменнику та вченому. Він запропонував високопоставленим євреям Петербурга, Горацію Гінзбургу та Самуелю Полякову, створити фонд для створення товариства з розповсюдження ремісничої та сільськогосподарської праці серед єврейської молоді.

Українські єврейські общини (Житомир, Одеса) із запалом підхопили ідею професійного навчання єврейської молоді. Так, на базі професійно-технічного училища «Труд», яке існувало в Одесі з 1864 року в 1882 році була організована школа ОРП (Організація по розповсюдженню праці). [6].

Як свідчать історичні матеріали, соціальний статус учнів єврейських ремісничих училищ в Україні був досить низьким: переважна більшість цих дітей походили з бідних родин. [7]. Дітей з більш заможних прошарків населення були одиниці; вказані дані є свідченням того, що ремісничі училища виконували суттєву стратифікаційну функцію у контексті відновлення робітничих кадрів для різних галузей промисловості в Україні [7].

Кількісний склад училищ поступово зростав. Так, в 1907 році в Одеській ОРП навчалось 187 учнів, в 1910 – 212 та був запропонований курс навчання для дівчаток, в 1911 жіноче відділення налічувало 115 осіб [8].

Поступове зростання кількості учнів у ремісничих училищах було викликане, безумовно, соціально-економічними та соціокультурними зрушеннями на території регіонів України. Так, швидкими темпами зростали: цукрова, машинобудівна, суднобудівна, сільськогосподарська галузі, розвивалися торгівля і дрібні приватні ремесла. Наприклад, у вказаних ремісничих училищах спеціалізації, за якими готували до майбутньої професійної діяльності учнів, розподілялися таким чином: у Одеському ремісничому училищі –

слюсарне, токарне, ливарне, ковальське, столярне, різьбярське та годинникарне ремесло; у Житомирській – чоботарне, столярне й ливарне; кравецьке, білошвейне, гаптування (для дівчаток). [6,8].

Зміст освіти у ремісничих училищах і школах на початку XX століття вміщував не лише спеціальні, а й загальноосвітні предмети, що також впливало на загальну соціалізацію випускників цих шкіл. Безперечно, якість загальноосвітньої підготовки учнів ремісничих шкіл залишалася протягом усього часу їх існування не досить високою, що засвідчують, насамперед, звіти попечителів округів. Але сама присутність великої кількості навчальних предметів у навчальному плані ремісничих училищ є фактором соціальної адаптації та соціальної мобільності значної кількості учнів (таблиця 1) [6,8].

Таблиця 1.

Зміст освіти в ремісничих училищах на початку XX століття

Найменування навчальної дисципліни	Класи та кількість годин на вивчення предмета					Всього
	I	II	III	IV	V	
1. Наукові предмети						
Закон Божий	1	1	2	2	-	6
Іврит	2	2	2	2	-	8
Географія	2	1	-	-	-	3
Історія єврейського народу	-	1	1	-	-	2
Арифметика	3	3	-	-	-	6
Алгебра	-	-	2	-	-	2
Геометрія	-	-	2	-	-	2
Фізика	-	-	3	4	-	7
Механіка	-	-	-	-	2	2
Технологія металів і дерева	-	-	-	2	-	2
Рахунок	-	-	-	1	-	1
Загальна кількість годин	8	8	12	14	2	44
2. Графічне мистецтво						
Правопис	2	2	-	-	-	4

Креслення	-	6	6	8	-	20
Малювання	5	4	3	8	-	20
3. Спів	1	1	1	-	-	3
4. Робота в майстернях	22	22	22	22	46	134
Загалом	38	43	44	52	46	

Відомості, наведені у таблиці 1, свідчать про соціалізаційну функцію змісту освіти в ремісничих училищах в Україні, оскільки технічні і загальноосвітні дисципліни займають у ньому однакову частку – по 44 години; переважна більшість навчального часу, проте, відводилася на практичну роботу в майстернях. Метою такого розподілу часу було не лише оволодіння навичками майбутньої професійної діяльності: частина виготовлених учнями ремісничих училищ виробів успішно реалізувалася і давала додаткові кошти на утримання цих навчальних закладів.

Майстерні завоювали авторитет серед жителів міст, - учні отримували все більше і більше замовлень. Виконуючи ці замовлення, вони заробляли гроші на потреби школи. З часом школа вже могла собі дозволити лекції кращих університетських викладачів. Саме Одеській єврейській ремісничій школі «Труд» міська спільнота замовила відлив фонтанів для пам'ятника Пушкіну на Приморському бульварі. Там же відливали і популярні в Одесі залізні сходи. Бюджет училища складав 36 тис. руб. і 17% від загальної суми фінансування заробляли самі учні[6]. Однак фінансова користь від цих коштів була не настільки суттєвою, як соціальна, оскільки учні під час виготовлення й продажу своїх виробів включалися у процес соціально-економічних відносин у суспільстві і здобували додатковий досвід, необхідний їм згодом у професійній діяльності.

Ще одним чинником, що свідчив на користь соціалізаційної значущості ремісничої освіти єврейської молоді була подальша практична професійна діяльність випускників училищ. Так, звіти попечителів Київського та Одеського учбових округів засвідчують, що переважна більшість учнів, що закінчили курс навчання в ремісничих училищах, присвятили себе діяльності ремісника. З 22 учнів, що завершили у 1911 році Бердичівське єврейське ремісниче училище, 18 продовжили працювати за обраною спеціальністю (ливарною і шорною); один випускник пішов на військову службу, про трьох не було відомостей [7]. переважна більшість випускників Житомирського ремісничого училища стали працювати майстрами в різних ремісничих майстернях губернії. Випускники Одеського ремісничого училища (40 з 52 осіб) стали працювати в майстернях повіту; Чоботарську школу закінчили 14 учнів, всі стали працювати майстрами у столярних і слюсарних майстернях [6].

Таким чином, соціалізаційний вплив ремісничої освіти в Україні в кінці XIX – на початку XX століття полягав у:

- доцільному поєднанні загальноосвітніх і спеціальних предметів у змісті професійної підготовки майбутніх ремісників;
- стратифікаційних можливостях ремісничої освіти щодо відновлення і розвитку ремісничого про шарку для різних галузей виробництва;
- можливості продовжити професійну діяльність шляхом відкриття власних майстерень за набутими під час навчання в ремісничих училищах спеціальностями;
- введенні майбутніх ремісників у систему соціально-економічних стосунків тогочасного суспільства під час навчання у ремісничих училищах і школах.

Список використаної літератури:

1. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци Й.Г. Педагогическое наследие / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1989. – 416с.
2. Вовк Л.П. Генезис пріоритетних тенденцій освіти дорослих в Україні (II пол. XIX – 20-ті роки XX ст.): Дис. ... д-ра пед.наук: 13.00.01 / Л.П.Вовк. – К., 1995. – 411 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
4. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій. – Житомир: ЖДУ, 2001. 182 с.
5. Хаймович Б. Историко-этнографические экспедиции Петербургского еврейского университета // История евреев на Украине и в Белоруссии. Экспедиции. Памятники. Находки: Сб. научных трудов. Спб., 1994. С.40.
6. [http://www.migdal. Ru/Odessa/1534/](http://www.migdal.Ru/Odessa/1534/).
7. Скомаровский С.А. Слепцы-просветители (Из воспоминаний о Житомире) // Еврейская летопись. М.; Пг., 1926. Сб.3. С.166.
8. ДАЖО, ф.396, оп.2, спр.280 ("Об открытии в г.Житомире Еврейского ремесленного училища").